

UrdaBrunn

Tidens Källa - vid den rot af Ygdrasil, som går till Asgård.

Nr.3 Juli 2011

Utges av Länsstyrelsen i Örebro län och ingår i landsbygdsprogrammet, som finansieras gemensamt av svenska staten och EU

Åkrarna vid Stora Sand

Utmed riksväg 52, mellan Lännäs och Hampetorp har ett stycke nytt landskap öppnat sig. Då man lämnat de öppna fälten på Böneruds gård bakom sig i väster, sluter sig skogen, men öppnar sig i öster för ett ögonblick och sluter sig igen. Om man istället hejdar sig och svänger höger vid väganvisningen "Fornåkrar" skulle detta ögonblick bakom ratten bli ett ögonblick i mänsklighetens odlingshistoria. I tolvhundra år, troligen längre, har människor brukat detta utsnitt av landskapet.

Vi är vid fornåkrarna i Stora Sand. Det rör sig om fossil åkermark, bestående av två fornlämningsområden, RAÄ nr. 62 och nr. 145.

Ekonomiska kartan 1982 till vänster, flygbild 2010 till höger

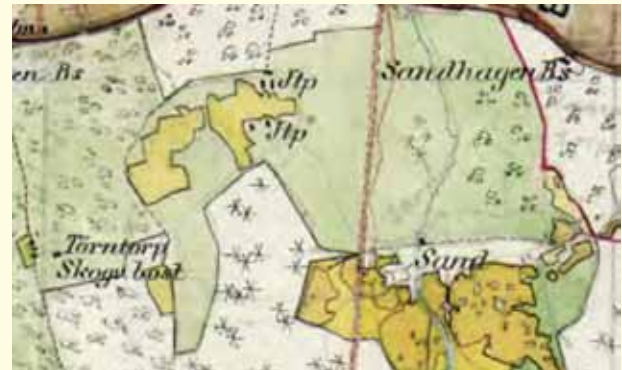
Fornlämningarna som är belägna på en svagt välvd åssträckning, utgörs av ett antal blockåkrar, vallar och terrasser samt en stor mängd rösen. Hela den inhägnade betesmarken omfattar en odlingshistoria från järnåldern och framåt. Ett stycke öster härom ligger resterna efter bygravfältet och platsen för den medeltida byn Sand.

Fornåkrarna är närmast kvadratiska, svagt skålade och avgränsade med låga vallar. Åkrarnas form kommer sig av att man använde sig av årder. Bonden ärjade korsvis över åkerytan. Den jord och de rötter som fastnade på billen sparkades av när man vände årdret vid kanten av åkern. Med tiden byggdes en låg vall upp. Det är åtminstone så man tänker sig att det gick till.

Denna åkerform har flera benämningar, blockåker, bassängåker och skålad åker.

Lantmäteriförrättningar och arkeologi

1860-talets häradseconomiska karta visar att i den nuvarande inhägnade betesmarken både fanns åker och ängsmark. Lantmätare genomförde en laga skiftesförrättning åren 1918-1919 över ett antal gårdar och byar i Lännäs socken. Bland andra omfattades torpet Stora Sand av detta skifte. Lantmätaren beskriver i korta ordalag jordbeskaffenheten i den norra delen av den nuvarande betesmarken som åker, sandjord. Där stigen löper i söder och öster bland mängden av odlingsrösen klassades marken som hagmark, stenbunden.

Häradseconomiska kartan 1860. Gult är åker, grönt är ängsmark.

Järnåldersmiljö

År 1975 genomfördes provgrävning i vallar och åkrar som antogs vara gamla inom fornlämnings RAÄ nr. 62. De kolprover som togs tillvara visade på en datering c:a 600 e.kr. (+/- 240 år). Då befinner vi oss i järnåldern.

År 1983 genomfördes en specialartering av fornlämnings nr. 62.

En tillbakablick

Familjen Berglind driver Böneruds gård. Gården är inriktad på åkerbruk och boskapsskötsel. Att öka antalet kreatur var planerat inför framtiden. Frågan gällde bara hur betesmarksfrågan skulle lösas. Ett skogsområde med fossil åkermark inom ägorna kunde bli ett bra val. Berglinds såg här en möjlighet att samarbeta med länsstyrelsen. Ett besök gjordes år 2003 och länsstyrelsen bedömde området som intressant, speciellt med tanke på att den tänkta

Den förunderliga stenkretsen innan röjningen, belägen SV om stigens södra del.

betesmarken omfattade två fornlämningsområden bestående av fossil åkermark. Det tänkta området skulle inte bara kunna fungera som betesmark utan även ge besökare en bild av ett gånget odlingslandskap. Området skulle kunna göras publikt.

Planeringen påbörjades 2004. En vårdplan utarbetades av arkeologikonsulter. Avverkningen skulle ju beröra ett par fasta fornlämningar och som området skulle göras publikt skulle en stig ses ut för att vägleda de kommande besökarna. En yta av 8 hektar skulle avverkas. Totalt berördes 10 hektar. I området fanns både granskog som planterats under 1970-talet och ett bestånd av grövre självföryngrad gran. I övrigt kännetecknades området av en myckenhet av hassel med inslag av grova askar, ekar, aspar och några äppelträd. Den västra delen utgjordes av gammal vall. När klartecken kommit från dåvarande Skogsvårdsstyrelsen skulle underhuggning och avverkning påbörjas.

Utkörningen av virke och ris kunde först ske när marken blivit tjälad. Skogsbolaget låg i startgroparna. Så kom stormen Gudrun. Mellan den 8 och 9 januari 2005 förödde denna orkan nästan ofattbara ytor i främst Götaland men även Svealands skogsägare såg mycket av sin skog bli till vindfällen. I det aktuella området i Stora Sand föll ett hundratal granar. Trots detta skadades blott ett fåtal odlingsrösen.

Pastoral idyll i Stora Sand. Maj månad 2011.

Stenkretsen efter röjningen.

Den uppkomna situationen blev besvärlig. Stormfällena i Götaland måste snabbt tas om hand. Skogsbolagen dammsög hela landet på skogsarbetare och maskiner.

Ett par skogsarbetare som inte kontrakterat sig för stormfällena i söder påbörjade arbetet i Stora Sand. I början av februari 2005 var området röjt.

Efter avverkningen

Området hägnades in och en parkeringsplats stor nog för en buss anlades i anslutning till brukningsvägen. Två informationstavlor sattes upp och ett informationshäfte beskrivande områdets odlingshistoria trycktes.

Länsstyrelsen i Örebro bidrog bland annat till kostnaderna för utredningen och informationsskyltarna. Vägverket godkände uppsättandet av hänvisningsskyltar efter riksvägen.

Betesdjur kom ut under maj månad samma år. Djurantalet var då anpassat för den del av området som varit öppet sedan tidigare. Än skulle det ta några år för skogsfloran att övergå till en mer varierad ört- och gräsvegetation.

Idag, sex år senare, betar ett tjugotal djur i området. Markvegetationen är täckande. Betesmarken klassas som bete med särskilda värden det vill säga den högre ersättning för betesmarker.

Berglinds ser dagligen till djuren och möter då ofta besökare till marken.

Vägbeskrivning: Väg 52 mellan Kumla och Katrineholm. Var uppmärksam på en hänvisningsskylt vid avtagsvägen i söder någon kilometer öster om Lännäs kyrka. Ge tecken för sväng i tid, infarten ligger i ett backkrön. Informationsmaterial finns i brevlådan.

Information:
Torgny Frembäck 019-19 38 60
Thomas Börjesson 019-19 39 56

